

TURBOPAUER: "Ju ma siss olõ sääne Eesti teeneline paabamängjä," ütli Jäägri Merle. 3x Foto Igor Taro

Taarka-täht Obinitza taivah

„Vist piat nä tulõval aastal jäl vahtsõst, kolmandat suvõ Obinitzah Taarka-etendüst mängmä!“ üteli üts naane töösõlõ etendüse vaheaol. „Nujah — ni pallõ inemise tahtva nätä, kes na seto omma ja mis tsirkust nä tegevä!“ Mõnõlõ om Taarka etendüs puht tsirkus. Töösõlõ om tuu midägi innenagemälda asi. Kolmandalõ — ja naid kolmandit vast om kõgõ rohkõmp? — om pilguheitmine minevä sajandi algusõ ello, nüüdses är unõhtõt rahvalaulõ ja kombõ.

Taadsamma ello eleti sada

aastat tagasi ka tsuhknamaal ehk Eestih — Liivimaa kubarmanguh. Olõ-s suurt vahet Obinitza vai Lasva vai Rõugõ inemiste

foto ILMAR VANANURM

rahvalauludõh ja käitumises ja kommõtõh. A nüüd om naid vanõ kombit alalõ kõgõ rohkõmp Setomaal. Osatäütjõdõ kitmine võtasi peris pallõ aigu. A ma märgi siin tuu, mia kuuli Kauksi Üllei näidendi „Taarka“ etendüst kaenutõ suust: „No ma joht näes vahet, koh olli nuu elokutsõlõsõ Vanõmuisõ näitleja“, ja koh mi uma setokõsõ!“ Viivika Kooser, Inara Luigas, Manni Kala ja kümne töösõ „elokutsõlõsõ“ seto lauliku ja näitleja — tuu õks näütäs, õt seto rahvas om andekas! Väikene — aga hää — erinevüs aasta tagutsõga oll nüüd tuu, õt viinajuumiskoomikat oll vähämbäs jäetü. Muidõ tunduski mõnõlõ Setost huvitõt inemisele, õt siin muud es tetäki ku juudi! A kes kasvat perreh viis-kuus-säidse last? Etendüs om muutunu sügävambäs, tõsõtõlvõetumbas. Nüüd olõ-i taa inämp üte-suvõjant. Näi esi, õt peräst etendüst oll Obinitza-Võro tii täüs autotulli nigu mõni Pariisi päämagistraal. Võit üteldä, õt kolm kangõt naist (kõgõpäält; ja kõik töösõ kah) omma Obinitza taivah kokko saanu — Hilana Taarka, Kauksi Üllei ja Jäägri Merle.

Niikuinii saava viil kokko!

VANANURMÕ ILMAR

Avvuhinnaq

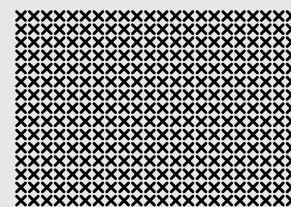
1988 – Pansõ preemjä

1997 – Lauteri preemjä

1998 – parimb naisnäütlejä

2004 – teatrilidõ aastapreemjä parimba naiskõrvalosa iist

2002 – Kaitseliidu teenetemedali III klassi teenetemärk

Luulekogoq:

«Merca by air mail»

«MERCAMERCA»

«Vana libu hommik»

«Hele häärber»

Ku Taarka osagi om peris su jaost kirotõdu, siss piät sa iks pääle soldati ja näütlejä ja kõigi muiõ hinge piteh iks peris seto olõma?

Seto iks. Latsiaida minneh oll mul kolm kiilt suuh — seto, vinne ja eesti. Kasuvanaesä oll vindlane, maamakõnõ kõnõlõ seto kiilt ja imä kõnõlõ kas seto vai kiräkiilt. Latsiaiah ma hiidüti uma vinne kiilega kasvatajagi är, piä edimäne sõna mis ma säääl vinne keeli ütli, oll „jobtvojumatt“.

Üts kuulsa Tarto võrokõ üteli, et ta tiid katõsugumaidi võrokõisi — kiä ommava Võromaal är lännü, omma uhkõ uma peritõla pääle, a kiä Võromaal eläse, nuu nigu häbendese. Kas setodega om samamuudu?

Tuu ripus iks inemisest är. Viimädsil aastil paistus külh, et võroke vai seto olla om uhkuse asi ja tuu peräst tunda-i häbü. Tuud om iks nätkuulda kah, et aina rõhkõmb „kõnõldas“ ku „räägitas“.

Ku lats olli, siss uma pundiiga teimi hindile salakeele, ja siss oll tähtsajä tõiistmuudu olla, mi tiidsemi rohkõmb ja ollimi rohkõmb ku tõise inemise.

Seto olla om kah vähä eksootiline, tuuga olt kah tõiistmuudu, olt nigu kiäiki viil, rohkõmb ku niisama.

Ja seto värk püsüs kimmäs?

Püsüs-püsüs, mis ta ei püsü.

Nuuri kisk iks maalt är liina.

Ei hääne seto veri nuuri siäh kah, esiki ku na är läävä, siss jääs tuu näile iks sisse. Tuu om ku rattasõit, et ku sisse om jäänü, siss võit tim mä külh kibõnakõsõ är unõhta, a ku sälgä är saat, mõistat jälki vahtsõst.

Ku plakatidõga ja rüükih jälki seto asja ajamah käädäs, olt sa kah üteli?

No ma hoia pöialt iks ja ku saa, olõ pundi kah löõ-

nü. A rüükmä piät. Juudi omma pääle suurt sõta kõikaig rüüknu, ja kaeh, ku pallo omma saanu. Eestläse võinu kah kõvva rüüki, mõtlõ mis Eestimaa pääl kõik olnu om. Ruutlase ja taanlase ja poolaka ja sakslase ja kupallo viil vinne sitta. Kas Rooma paavst om eestläisi iih andiss pallõlõnu? Olõ-i.

A säääl omgi tuu asi, et eestläse omma orja olnu, a seto ei olõ. Setomaalõ paeti jo muist

Eesti paigost orjuse iist pakku. Säält tulõgi tuu tõiistmuudu ilmanagemine, seto om iks olnu ummuudu ja uhkõ. Mumeelset seto omma iirläisiga peris üttemuudu.

Misperäst?

Kasvai händsäajamisõ peräst. Ja uma kiil om meil viil rohkõmb alalõ hoitu ku iirlaisil.

Ja uma riik võinu kah olla?

Vast kõgõ targõmb olnu, ku olnu nigu reservaat vai kaitsõala vai kultuurautonoomia. Et hoiõtanu alalõ kultuuri ja elämise kombit. A samamuudu ka maastikku.

A vähä lännü är kommertsist kah.

No ku ta omgi tsipakõ kommerts kah, egäs sääligi olõi midä halõsta. Egä asi või tõsõlt puult hää olla. Turistõ võinu iks muidoki vähämb olla ku Saarõmaal, säääl om näid suvildõ iks liiäst.

Siih piät alalõ hoitma umma mõtteviisi. Ma juhtu ütškõrd säändse mutikõsõ mano, kel oll tarõ veereh kats põllusiilu, üteli oll lina ja tõsel tatrik. Mutike esi kaivas viil, et rassõ om linnu kitsku ja olõ-i panda kah kohegi. A ta saa-s kuigi arvu, ku ma kisse et mille sa siss kasvatat timmä. Üteli inne, et kuis mille — a kae ku illos om kaia,

ku sinine lina ja verrev tatrik kõrvu kasusõ.

Mis sust hindäst saa, ku pensile jäät? Nakat säändsest samast märksä vanamutist nigu su rolli omma olnu? Vai nakat verevä kübärägä Tartoh Wernereri kohvikuh tõisi liinaprovvakõisiga ilma asju arutamah käümä?

Eii... Wernereri kohvikuh ma joht nakai käümä.

Olõ-i nii uhkõt kübärät?

Kübärit om peris mitu ja om uhkit kah, a tuu olõ-i mu muudu kotus. Vaist ma tunnõ-i hinnäst säändse intelligendina nigu nuu Wernereri provvakõsõ.

A maa-inemist must kah vist saa-i.

Tuu kõlas jälki nigu Taarka esi, Taarkalõ kah es istu vele perreh õhvi ja tsiapõrssidega käändeldä.

Olõ-i tuu mu jaost jah. Esiki potitaimõ koolõsõ mu käh maru kipõstõ är.

Pääle muiõ tüüde olt sa viil luulõtanu kah, kuis tuuga om?

Luulõta saat siss ku vaim pääle tulõ. Siss tulõ iks üte-kõrraga väega pallo. Ku viisi, panõ ütškõrd uma kogo kah kokko. Võro-seto kiilne luulõtuusi kogo ju uut mul umma aigu, kunas saa vällä anda.

Kauksi Üllei: Merca om seto kultuurilõ oma hinge nii süäme kinknõ

Kauksi Üllei: Merca om seto kultuurilõ oma hinge nii süäme kinknõ
Mercat näi ma edimäst kõrd 1988 aastal Verskah Leelopääväl, ist säääl kõo all, punkarirõiva – musta värvi käüsteldäq hamõq ja lühkü püksiq jalah ni seto keediq, tsäposka ni vedrunõglust keeq ehtis. Müügil olliq seto rõiva, ni meil Hõrna Aarega tull mõtõq, et võis korjandusõ tetäq, et Mercalõ imält perit ehtide ala q ka seto sukman ni hamõh osta. Ni Merca saigi seto rõiva sälgä. No egä tu Mercalõ rõivide kinkmine kõigilõ meelüki-õs, aga parhillatsõs om Merca seto kultuurilõ oma hinge ni süäme vasta kinknõ

– Lõkõriq ansambli iistlaulja nii laulusõnnu meistrenä loonuuq seto räpi ni vastsõ hümnü – Hõroga. Sekkä viil hulga luulõtuusi ni seto kuningriigi terviklikkusõ peräst ka Talinah piketil kjaunuq. Merca näütlejämeisterlikkus om vällä tulnuq ni preemijide näol tunnustõt just võro ja setokiilside rollõ kaudu. Kui „Pühäk“ mängit, küsse Merca käest et kedä tä noq mängi tahtnu, hää om jo näütemängu kirotõ, kui võit kimmäs ollaq, et kiäki tollõ puhtalt ka vällä mäng. Merca arvas et tahas mängi hirmsat eite, mäantsid om nätäq ladinaameeriga seebikatõn – kurja ni

räuskävät ni eriperäst ni vanna. Märgõ tükki aigu, ni tullgi miilde vastaossilganõ seto laulimä Taarka, sõnaossav, pelät-põlat ni umõtõ hinnäst kehstänüq, sõnarikas, varalt vaenõ ni elläv ni pallav. Kirotamise aigu sai selges, et tõtõtõst om naidõ katõ naase eloh ka pääliskausid kokkolangõmisi; Taarka oll ka tuuaig niguq punkar uma aoh, a kunsti saiskohalt om siski tähtsamb Merca tüükus ni andekus näütlejänä, miä luugi geniaalsõ rolli. Tõelidselt suurõs luujas tege Mercat viil tuu, et tedä jääs suurrollidõst üle ka elo hindä jaoss – tä om südämlik, abivalmis ni otsõsõnaline sõbõr.